

๘๘. การนึกคิดให้ถูกต้องคลองธรรม

Thinking in the Right Way

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติในทางโลกและทางธรรมแล้ว จุดเริ่มต้นที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพที่สุดนั้น คือ ความคิดเห็น ความเข้าใจ ที่ถูกต้องตามเป็นจริง “**ธรรมฐิติ**” หรือ “**กฎธรรมชาติ**” และเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ที่จะทำหน้าที่บ่งบอกถึงการบรรลุถึงความสำเร็จอย่างแท้จริง ถ้าคนคิดผิดๆ ก็ย่อมแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างผิดๆ คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง แต่ถ้าคนคิดถูกต้องประกอบด้วยปัญญา และเหตุผล ก็ย่อมแสดงพฤติกรรมออกมาเป็นประโยชน์ ไม่สร้างความเดือดร้อนอันเป็นพิษภัยหรือโทษทั้งแก่ตนและผู้อื่น ความนึกคิดที่ถูกต้องนั้น ย่อมส่งผลต่อความเชื่อ ความศรัทธาปสาทะ ความเลื่อมใส หรือความปลงใจเชื่ออย่างสนิทใจด้วยอธิโมกษ์ และประการสำคัญ ยังเป็นส่วนทำให้เกิดอุดมคติอันเป็นความตั้งใจหรือจุดมุ่งหมายอย่างแรงกล้าในการปฏิบัติธรรม เพื่อให้บรรลุธรรมวิเศษทั้งหลายได้จริง นั่นคือ เกิดความซันตืออดทนและหมั่นเพียรประกอบความดีกุศลกรรมทั้งหลาย ด้วยความไม่ประมาทในชีวิตที่ยังมีเวลาน้อยที่เหลืออยู่ เมื่อบุคคลเชื่อมั่นในการปฏิบัติธรรม แล้วไม่ดำเนินชีวิตตามครรลองธรรมอันประเสริฐ ย่อมได้รับผลอันไม่ประเสริฐแห่งอริยะเช่นกัน ความรู้เข้าใจจริงถูกต้องแห่งอริยะจักรธรรม ก็ย่อมเข้าถึงภูมิแห่งอริยะหรือโลกุตตระได้เช่นกัน จิตใจไม่มัวหมองขุ่นมัวด้วยกิเลสทั้งหลาย อันเป็นใจที่สว่างไสวปราศจากอกุศลธรรมหรือนิวรณ์ทั้งหลาย ใจย่อมเป็นกลางต่างสภาวะธรรมที่ไม่เที่ยง แปรปรวน ไม่ใช่ตัวตน เพราะล่วงรู้ด้วยปัญญาทั้งหลายอย่างดีพร้อมแล้ว ในขณะที่จิตเป็นสมาธิอย่างแน่วแน่ จิตเป็นอธิปัตติด้วยโสภณจิต จิตควรแก่งานและอ่อนนวล บุคคลย่อมสามารถโน้มนำจิตให้ระลึกรู้ตัวได้ในกาลทั้ง ๓ ทำให้สิ้นสงสัยและเห็นสภาวะธรรมตามเป็นจริง ไม่นำชีวิตไปสู่สิ่งทั้งหลายที่ไม่ประเสริฐเป็นอริยะแก่ตน ย่อมน้อมนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นครรลองแห่งชีวิตโดยไม่ผิดพลาดด้วยความไม่ประมาท.

บทความที่ ๘๘ ประจำปี ๒๕๕๕ – การนึกคิดให้ถูกต้องคลองธรรม

ในมุมมองหรือกระบวนการทัศน์สำหรับการพิจารณาธรรมโดยโลกทัศน์ที่ถูกต้องเป็นไปตาม “กฎ
ธรรมชาติ” อันหมายถึงความเป็นอริยะที่ประเสริฐสุดในความเป็นจริงที่เป็น “ลักษณะสากล” [Universality]
นั่นคือ วิธีคิดที่พิจารณาเห็น “นามรูปแห่งขั้น ๕” หรือ “สังขตธรรมแห่งสังสารวัฏฏ์” ตามความเป็นจริงสัง
ขธรรม [ตถตา] โดยไตรลักษณ์ ที่เรียกว่า “สามัญญลักษณะ ๓” ได้แก่ (๑) “อนิจจตา” คือ ลักษณะไม่เที่ยง (๒)
“ทุกขตา” คือ ลักษณะแปรปรวนเป็นทุกข์ และ (๓) “อนัตตตา” คือ ลักษณะไม่ใช่ตัวตน อันเป็นปัญญาใน
สมาธิ [ฌาน] และปัญญาในวิปัสสนา [ญาณ] ที่ต้องมีความสอดคล้องต้องกันอย่างลงตัว ที่เรียกอีกอย่างว่า
เป็นลักษณะแห่ง “สูญญตะ-อนิมิตตะ-อัปภินิหะ” [อนัตตา-อนิจจา-ทุกข์] ซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจใน
สมาธิกับวิปัสสนาอันเป็น “ญาณวิโมกข์” ที่หยั่งรู้สภาวธรรมตามเป็นจริงเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ
ทั้งหลาย ได้แก่ (๑) อนิจจานุปัสสนา-ยถาภูตญาณทัสสนะ (๒) ทุกขานุปัสสนา-ยถาภูตญาณทัสสนะ (๓)
อนัตตानุปัสสนา-ยถาภูตญาณทัสสนะ กับ (๑) อนิจจานุปัสสนา-ยถาภูตญาณ (๒) ทุกขานุปัสสนา-
ยถาภูตญาณ (๓) อนัตตानุปัสสนา-ยถาภูตญาณ หรืออาจกล่าวได้ว่า [วิมุตติ ๒: ความหลุดพ้น] (๑) เจโต
วิมุตติ-สมถพละ กับ (๒) ปัญญาวิมุตติ-ปัญญาวิมุตติ กล่าวโดยสรุป ในการบำเพ็ญเพียรภาวนามักพิจารณา
ด้วยเกณฑ์อย่างกว้างๆ ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) สมถภาวนา-สมถกรรมฐาน กับ (๒) วิปัสสนาภาวนา-วิปัสสนา
กัมมัฏฐาน นั่นคือ ฝ่ายสมถะมุ่งเอาปัญญาในญาณทัสสนะแห่งฌาน [วิชาในสมาธิ] และฝ่ายวิปัสสนามุ่งเอา
ปัญญาในญาณ [วิปัสสนาญาณ-ญาณในวิปัสสนา] โดยรวม คือ “อภิญญาในภาวนา” [ความรู้ชัดก่อนการ
ตรัสรู้แห่งสัมโพธิญาณ] หรือจะแยกออกเป็นอีก ๒ ฝ่าย ได้แก่ (๑) “ญาณทัสสนะ” คือ “สติ” มีฐานมาจาก
ความเพียรกับสมาธิ แล้วบรรลุได้ วิชา ๓ [เดวิชชะ คือ อรหันต์ผู้ได้วิชาสาม]-วิชา ๘-อภิญญา ๖ กับ
(๒) “ญาณ” คือ “สัมปชัญญะ” มีฐานมาจากการหยั่งรู้ด้วยปัญญาที่รู้แจ้งอันเป็นความเพียรด้วย “อนุปัสสนา
๗” แล้วบรรลุได้ “ปฏิสัมภิทา ๔” [ปฏิสัมภิทูปัตตะ คือ อรหันต์ผู้บรรลุปฏิสัมภิทาสี] แล้วต่อยอดปัญญา
ขึ้นไปอีก ได้แก่ **ปุณฺณปัญญา**-ปัญญาแน่นหนา กับ **หาสปัญญา**-ปัญญาร่าเริง ดังนั้น ถ้าฝ่ายสมาธิไม่สามารถ
เข้าถึง “จตุตถฌาน” [อุเบกขา-เอกัคคตาแห่งสมาธิ] ได้ ย่อมหมดโอกาสได้ วิชา ๓-วิชา ๘-อภิญญา ๖
อันเป็นสมุฏฐานสำคัญในวิปัสสนาที่ทำให้เกิด “ญาณในวิปัสสนา” และ “วิปัสสนาญาณ ๕” [วุฏฐานคามินี
ปฏิบัติทา = การทบทวนขั้น ๕] อันเป็นเหตุให้ก้าวสู่ภูมิแห่งโลกุตตระ คือ มรรค ๔-มัคคญาณ-อริยมรรค-โลกุต
ตรมรรค [สัมมามรรค-วิราคะ] กับ ผล ๔-ผลญาณ-อริยผล-โลกุตตรผล [สัมมาญาณ-นิโรธ แล้วตามด้วย
อุปสมะ-อภิญญา-นิพพาน] ความรู้ความเข้าใจดังกล่าวข้างต้นนี้ คือ แนวทางปฏิบัติธรรมที่จะเกิดขึ้นในการ
เจริญภาวนากรรมฐาน ส่วนวิธีคิดอย่างถูกวิธีในกรรมฐานการฝึกอบรมจิตใจนั้น เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ”
[ปัจจัยแห่งสัมมาทัสสนะ-สัมมาทิฏฐิ] โดยพิจารณาเห็นธรรมในสมาธิและปัญญา คือ “ปัจจัยธรรม”
[จตุปปาตญาณ-ทิพจักขุญาณ-ปัจจัยปริคคหญาณ] ได้แก่ ปฏิจสมุปบาท ๑๒ และ ปฏิจสมุปปีนนธรรม
๖ นั่นคือ การหยั่งเห็นการเกิดและการดับของสังขตธรรม จนรวมถึงเห็นสังขตธรรมหรือนามรูปนั้น โดยไตร

ลักษณะ อันเป็นขั้นตอน “ทุบซันซ์ ๕” [วิปัสสนาญาณ ๕] นั่นเอง เมื่อทุบซันซ์ ๕ ได้ถูกต้องตาม “วิธีแห่ง อริยมรรคมีองค์ ๘” ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติธรรมถึงจะเข้าถึงอริยมรรคกับอริยผลได้ ซึ่งต้องสัมปยุตต์ด้วย “ปัญญาในสมาธิ” กับ “ปัญญาในวิปัสสนา” ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างเป็นไปไม่เกี่ยวข้องกันแห่งเอกภาพ ในธรรม [ธรรมสามัคคี: มัคคสมังคี-ผลสมังคี-วิมุตติสมังคี]

แต่อย่างไรก็ตาม มีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมากพากันบำเพ็ญเพียรภาวนาไป โดยยังไม่ถึงพร้อมด้วย “สัมมาทิฐิ” อย่างแท้จริง แต่เป็น “มิจฉาทิฐิ” คือ รู้ไม่จริงถึงแนวทางปฏิบัติธรรมอย่างถูกวิธี และยังถือตัว ปิดกั้นการเข้าถึงความดีของตนอีกต่างหากว่าตนมีอาจารย์ดีเป็นที่ปรึกษา ตัวกิเลส “ปัญจธรรม” ทั้ง ๓ อย่าง ได้แก่ ตัณหา-ทิฐิ-มานะ มันกลุ่มมัจฉาใจอย่างแน่นหนา ทั้งที่ฝึกรวมจิตใจให้สงบเบิกบานใจมา อย่างดีก็ตาม มันก็ยังไม่วายจากกิเลสเหล่านี้ได้ง่ายๆ เพราะมีปัญญาตามไม่ทันฤทธิ์ของกิเลสได้จริง กล่าวโดยย่อ มีโอกาสศึกษาค้นคว้าธรรมมาน้อยเกินไป และไม่เข้าใจถูกต้อง เลยคิดไม่ได้ตามเป็นจริง [ธรรมลิวติ ญาณ-ยถาภูตญาณ-สัมมาทสสนะ] รวมทั้ง ในระหว่างเจริญภาวนานั้น พิจารณาไม่เห็น “อริยสังขธรรม-อริยสังข์ ๔” ไม่เห็นปัจจัยการแห่งอทิปปัจจยตา-ปฏิจจสมุปบาท ที่เรียกว่า “ธัมมฐิตญาณ” จนถึงภาวะไม่ เข้าใจ “นามรูปแห่งซันซ์ ๕” ตามความเป็นจริงโดยไตรลักษณ์ [สัมมสนญาณ ข้อ ๓ ในญาณ ๑๖] ไม่ว่าจะ เป็นฝ่าย “สังขตะ-สังขตธรรม” หรือ “อสังขตะ-อสังขตธรรม” ก็ตาม สภาวะดังกล่าวนี้ คือ ความอวสาน แห่งการปฏิบัติธรรม ที่ประพฤติปฏิบัติมาอย่างผิดทาง ไม่ใช่ “ธัมมานุธัมมปฏิบัติ” ไม่ดำเนินชีวิตโดย “ธรรมแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘” ไม่ยอมเข้าใจภาพองค์รวมแห่งธรรมทั้งหลาย และค้นหาวิธีการหรืออุบายวิธี ในการกำจัดหรือรักษาธรรม อะไรควร อะไรไม่ควร ด้วยการใช้สติปัญญาในสมาธิ [สติสัมปชัญญะ- ญาณทสสนะ] ขั้นตอนดังกล่าวนี้ พุดง่ายๆ แต่เข้าใจได้ยาก ถ้าไม่คิดและลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจัง นั่นคือ “เรียนรู้-เข้าใจ-ด้วยการลงมือทำ” ด้วยใจจริงๆ

นอกจากนี้ มีข้อคิดประการหนึ่ง ที่พึงทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง คือ “อย่าทำตัวเก่งเกินสอน” นั่น คือ จิตใจมัวหมองและขุ่นมัว ไม่สามารถรับคุณธรรมความดีจากผู้อื่นแห่งกัลยาณมิตรได้ ทำให้เสียโอกาส ได้รับความแนะนำดีๆ มีประโยชน์แก่ตน อนึ่ง คือ จิตไม่เป็นสมาธิหรือฟุ้งซ่าน แต่ชำระจิตให้สะอาดปราศจาก นิเวศน์ และกิเลสทั้งหลายให้ได้มากที่สุด ให้ลึกลงไปถึงสามารถปิดบังกิเลสที่หมักหมมในพื้นที่จิตตสันดาน ได้ยิ่งดี ปัญญาจะเกิดขึ้นได้เพราะจิตเป็นสมาธิ [จิตตสมาธิ-เอกัคคตาแห่งสมาธิ] เพราะมีเวลาวินิจฉัยปัญหา แห่งทุกข์ หาเหตุผลในข้อประเด็นนั้น จนเกิดปัญญาหยั่งรู้ความจริงในสภาวะธรรมเหล่านั้น โดยตามลักษณะ ข้อหลุดพ้น โดยไตรลักษณ์ ดังเช่น การมนสิการกรรมฐานตามลำดับปฏิบัติ ได้แก่ (๑) อนุปัสสนา ๗ (๒) มหาวิปัสสนา ๑๘ (๓) การจำแนกอารมณ์ ๓๘ (๔) โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ซึ่งเรียกว่า “อนุปปพปฏิบัติ” ซึ่ง จะเกิดขึ้นพร้อมลำดับขั้นการศึกษาค้นคว้าและลงมือปฏิบัติธรรมตามลำดับในหลักไตรสิกขา และให้ สอดคล้องกับหลักมัชฌิมาปฏิบัติโดยมรรคาแห่งอริยอัฏฐังคิกมรรค ได้แก่ (๑) อธิศีลสิกขา ปฏิบัติตนด้วย สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ (๒) อธิจิตตสิกขา ปฏิบัติตนด้วย สัมมาวายามะ-สัมมาสติ- สัมมาสมาธิ และ (๓) อธิปัญญาสิกขา ปฏิบัติตนด้วย สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ ซึ่งเรียกว่า “อนุปปพปฏิบัติ”

ชา” หรือจะยึดมั่นปฏิบัติตามหลัก “เสขปฏิบัติ” [ข้อปฏิบัติสำหรับอริยบุคคลต่อไปนี้ โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหัตตมรรค-อรหัตตผล หรือผู้ได้สุภาพิเสสนุคคล] ก็ได้ ที่เรียกว่า “**จรณะ ๑๕**” หมายถึง *ข้อประพฤติปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวิชาหรือนิพพาน* ได้แก่ (๑) *สืลสัมปทา ๑* (๒) *อัปณณกปฏิบัติทา ๓* (๓) *สัทธรรม ๗* และ (๔) *ฌาน ๔* ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น คือ ข้อประพฤติปฏิบัติปฏิบัติทาอันประเสริฐ เพื่อนำไปสู่ความเป็นเลิศทางปัญญา ได้แก่ (๑) *ปัญญาเห็นธรรม* [อภิญา] กับ (๒) *ปัญญาตรัสรู้* [สัมโพชะ-อาสวัชยะ] เพื่อให้เข้าถึง “**วิมุติญาณ**” [ญาณวิโมกษ์: อนุปัสสนา ๗ สัมปยุตต์กับ ขณนตญาณ ในมหาวิปัสสนา ๑๘] ในสัจภาวะแห่งนิพพานอย่างแท้จริง ไม่ใช่ไปหลงทิศหลงทาในการปฏิบัติธรรม เพราะความไม่รู้จริงในอริยสัจธรรมทั้งหลาย ทั้งที่สามารถศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง

ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเป็น “**ผู้คงแก่เรียน-พาหุสัจจะ**” หรือ “**ผู้รู้-พหุสุต**” ให้ได้ ไม่ว่าจะเป็ กาทังธรรม การสนทนาธรรม หรือ การศึกษาค้นคว้าวิจัยธรรม ก็ตาม เพื่อเป็นการปรับความเข้าใจและความเห็นที่ถูกต้องตาม “**กฎธรรมชาติ**” ไม่ใช่เพือสนอง “**กิเลสตัณหา-ทิฏฐิ-มานะ**” [บัญญัติธรรม] ของตนตามความพอใจ สำหรับภาวะจิตของผู้เจริญภาวนาธรรมนั้น ต้องตัดคำว่า “**ตัวตนแห่งตน**” [ภวจักร] ออกไปให้เหลือแค่คำว่า “**ธรรมชาติ**” ถ้ายังหน้าด้านไม่ยอมเข้าใจ คำว่า “**ธรรมชาติ**” ก็เป็นไปยากมากที่จะเกิด (๑) *ปัญญาเห็นธรรม-อภิญา* กับ (๒) *ปัญญาตรัสรู้-สัมโพชะ-อาสวัชยะ* เพราะคำว่า “**ตัวตนแห่งตน**” หมายถึง “**สังขตธรรม**” [สภาพปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัย] หรือ “**นามรูปแห่งขันธ ๕**” ที่มีกิเลสครอบครอง ในการปฏิบัติธรรมนั้น ก็มีเป้าหมายเพือกำจัดตัวตนนี้ทั้งไป [วิวัฏณะ-ขันธวินิมุต] ให้เหลือแต่ความว่างเปล่า คือ “**สุญญตา**” หรือ ความไม่ใช่ตัวตน “**อนัตตตา**” ซึ่งหมายถึง “**อสังขตธรรม**” นั่นคือ “**นิพพาน**” สำหรับผู้มีพื้นฐานการศึกษาทางโลกมาน้อย ก็ไม่ได้หมายความว่า หมดโอกาสในการบรรลุอริยมรรคในชาตินี้ ซึ่งก็ไม่จริง เพราะมนุษย์ทุกคนสามารถเปลี่ยนแปลงความนึกคิด ความเห็น ให้เกิดใหม่ได้ และเป็นไปในทางที่ถูกต้อง ที่ผู้เจริญพากันใฝ่แสวงหากันทั้งโลก ไม่ใช่เรื่องซึ่จะมาทำกันเล่นๆ อนึ่ง “**ธรรมชาติ**” กับ “**กองชีวิต**” [ขันธ ๕] คือ “**ธรรม-สภาวธรรม-ปรมัตถสัจจะ-ปรมัตถธรรม**” ที่มีความเกิดดับอยู่ในทุกขณะจิต [ตถตา-ปัจจัยธรรม] เพราะมีเหตุปัจจัยทั้งหลายมารวมกันเป็นอันเดียว ตั้งอยู่เป็นอันเดียว เสื่อมสลายไปพร้อมๆ กัน ไม่มีตัวตนอย่างแท้จริง ข้อคิดดังกล่าวนี้ ก็เป็นเรื่องที่ยากสำหรับผู้มีปัญญาอ่อนแรงไม่แก่กล้า ลึกซึ้ง ส่วนผู้หมั่นเพียรประกอบความเพียรด้วยกุศลธรรม คือ เจริญ “**อนุปัสสนา ๗**” หรือ “**สติปัญญา ๔**” รวมทั้งธรรมทั้งหลายที่เหลือใน “**โพธิปักขิยธรรม ๓๗**” อย่างจริงจัง ย่อมเข้าใจได้ง่ายทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ แต่ก็เชื่อว่าจะง่ายไรปัญหาไปหมดเสียทีเดียว และอย่าลืมว่า ปัญหาไม่ว่างใจ หาอุบายวิธีกำจัดมันทั้งไป การปฏิบัติธรรมก็อาศัยแนวทางแบบเดียวกัน เพียงแต่นึกคิดพิจารณาในวิปัสสนาภูมิ เมื่อจิตสงบเย็นเป็นสมาธิ ปลอดภัยจากกิเลสธรรมทั้งหลายได้ดี จิตปราศจากนิวรณ์ ทำให้สามารถหยั่งรู้สภาวธรรมทั้งหลายได้อย่างรอบรู้ วางเฉยเป็นกลางในอารมณ์นั้นๆ ที่มากระทบจิตในสมาธิ [สติ-สัมปชัญญะ] ซึ่งจะรู้เห็นปรากฏการณ์แห่งธรรมชาติตามเป็นจริง โดยจิตเป็น “**อุเบกขา**” และ “**สมาธิ**” [รูปร่างกุศลจิตแห่งจตุตถฌาน] ดังนั้น การค่อยๆ คิดพิจารณาปรับความเข้าใจถูกต้องเห็นธรรมตามเป็นจริง จึงเป็นคุณสมบัติแห่ง

ความเป็นพุทธะ ความมีใจเปิดกว้างด้วยปัญญาเห็นธรรม และมองโลกในแง่ดีด้วยกรุณาธรรม จึงเป็นโพธิสมภารแห่งความตรัสรู้ในพระธรรมวินัยนี้ได้

นอกจากนี้ ยังมีอีกประเด็นหนึ่ง คือ “กฎแห่งกรรม” [กัมมผลสัทธา] กับ “กฎแห่งกรรมของสัตว์” [กัมมัสสกตาสัทธา] กฎข้อแรกนั้น เป็นความเข้าใจอย่างถูกต้องใน “วัฏฏะ ๓-สังสารวัฏฏ์” อันเป็นชีวิตสันตติของตน ที่มีการเสวยผลวิบากเช่นนี้ ส่วนกฎข้อหลังนั้น เป็นเรื่องของชาวบ้านที่อยู่ล้อมรอบตัวเรา ทำไม่วิถีชีวิตเป็นเช่นนี้ได้ และเรามีผลวิบากอะไรเป็นช่วยร่วมกันและกัน ไม่ว่าจะเป็้นสุคติหรือทุคติก็ตาม แนวคิดความเชื่อทั้งหมดนี้ จะกลายเป็นสมุฏฐานสำคัญในการแสวงหาสิ่งต่างๆ ในชีวิตต่อไป เช่น พร้อมจะปฏิบัติธรรมให้ได้หรือไม่ หรือยังไม่มีเวลา ก็เนื่องจากผลกรรมทั้งสิ้นว่าจะมีความเข้าใจละเอียดลึกซึ้งมากน้อยแค่ไหน จนเกิดเป็นปัญญาญาณในวิปัสสนาภูมิได้อย่างแท้จริง ได้แก่ “ทุกขญาณ-ทุกขสมุทยญาณ-กัมมัสสกตาทาญาณ” หรือ “ขันมลลิตาญาณ” ฉะนั้น การเลือกตัดสินใจปฏิบัติธรรมได้นั้น ก็มาจากความเชื่อหรือความศรัทธาใน “กฎแห่งกรรม” โดยต้องพิจารณาเห็นพระธรรมแห่งการปฏิบัติจริงว่า จะหลุดพ้นจาก “สังสารวัฏฏ์” เข้าถึง “นิพพาน” ได้ตามข้อสมมติฐานว่า “ทำดีย่อได้ดี-ทำชั่วย่อได้ชั่ว” [กัมมผลสัทธา] เป็นการดับความคิดถือผิดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงตาม “กฎธรรมชาติ” ได้แก่ สัสสตทิกฺขิตฺติ-ความเห็นว่าเป็นเพียง ๑ อจฺเจทิกฺขิตฺติ-ความเห็นว่าคุณสูญ ๑ อภิรียาทิกฺขิตฺติ-ความเห็นว่าคุณกระทำไม่มีผล ๑ อเหตุกทิกฺขิตฺติ-ความเห็นว่าคุณสิ่งทั้งหลายไม่เหตุปัจจัย ๑ นิตถิกทิกฺขิตฺติ-ความเห็นว่าคุณไม่มี ๑ จนรวมถึง “ที่สุด ๒ อย่าง” [อันตา ๒] อันเป็นปรปักษ์ต่อหลักมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค-มักมากในกามคุณ ๑ กับ อัตตคิลมถานุโยค-ทำความลำบากเดือดร้อนให้ตนเอง พร้อมด้วย “ลัทธิความเชื่อนอกพระพุทธศาสนา” ทั้ง ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ลัทธิกรรมเก่า (๒) ลัทธิพระเป็นเจ้าของ (๓) ลัทธิเสียงโชค เพราะฉะนั้น ความเชื่อ ความศรัทธา ความเลื่อมใสในทิกฺขิตฺติและลัทธิต่างๆ เหล่านี้ ทำให้ไม่คิดประกอบความดีอันเป็นกุศลผลบุญในปัจจุบัน นั่งอดใจงอมมือ ไม่ดิ้นรนทำมาหากินที่สุจริต ประการสำคัญ เห็นการปฏิบัติธรรมเป็นสูญเปล่า ไม่มีผลเป็นจริง เพราะเป็นเรื่องฝืนกระแสของกิเลส ความคิดคลาดเคลื่อนโควิปริต อันตรงกับจริตพื้นจิตตสันดานใฝ่ต่ำในอกุศลธรรม ตะบวยเบ็ดขงกิเลส นั้น มีขนาดทุกเบอร์ ซ้อนจิตมนุษย์ได้แทบทุกครั้ง รอดผ่านตะบวยเบ็ดลุ่มขงกิเลสทั้งหลายได้ยาก ไม่อยากดิ้นรนค้นหาสังขารธรรม เป็นสิ่งโตเฝ้าถ้า ไม่คิดว่านอกถ้ามีสิ่งเจริญเป็นอริยะคอยอยู่ ก็พากันมีชีวิตเวียนว่ายตายเกิดเช่นๆ เดิม อยู่อย่างนั้นจนเกิดความเคยชินคุ้นเคย ไม่อยากให้มีอะไรเปลี่ยนแปลง เพราะขัดกับความรู้สึกที่คุ้นเคยอยู่ประจำ เป็นพวกหัวอนุรักษ์ผลประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว [มัจฉริยะ-เห็นแก่ตัว] ไม่ต้องการความคิดแตกแยกจากสิ่งนี้ เพราะตนเสียประโยชน์ เสียฐานะการเป็นผู้นำ และเสียผลประโยชน์ส่วนตนให้แก่ส่วนรวม ก็ยอมไม่ได้ เช่น แนวคิดตามลัทธิพราหมณ์สมัยพุทธกาล เพราะฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงแนวคิดเช่นนี้ คือ ใช้การเจริญภาวนากรรมฐาน ที่เรียกว่า “สมถะกับวิปัสสนา” เป็นธรรมเครื่องขัดเกลาจิตใจไปสู่ความเพียร ถือเป็้นมาตรการอย่างเดียวเท่านั้นในประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมด.

